

Otevřené VŠ

občanská iniciativa

verze dokumentu: 0.8 RC3

Obsah:

1. Úvod, zájmy iniciativy a její cíle (s. 1 – 3)
 - 1.1 Aktivita iniciativy (s. 3 - 4)
 - 1.2 Jak se do iniciativy zapojit (s. 4)
2. Vysvětlení pojmů (s. 4 – 8)
3. Harmonogram navrhovaných změn v přijímacím řízení na VŠ (s. 8 – 9)
 - 3.1 Podoba přihlášky v případě otevření všech studijních oborů všem zájemcům (s. 9)
4. Modelové otázky a odpovědi (s. 9 - 12)

1. Úvod, zájmy iniciativy a její cíle

Iniciativa „Otevřené VŠ“ vznikla v prosinci roku 2007 jako snaha o otevření diskuze nad podobou přijímacího řízení na veřejné vysoké školy v České republice, jejímž výsledkem by měla být její změna. Současně s tím je v zájmu iniciativy zavedení příznivých a rovných studijních podmínek pro studenty vysokých škol při studiu a dále prosazování tendencí, které by měly zkvalitnit a zracionalizovat systém českého školství.

Samotnou příčinou k fungování iniciativě je rostoucí podíl vysokoškolských fakult a oborů, které místo tradičního oborového testu či ústního pohovoru využívají Test obecných studijních předpokladů (OSP) v rámci Národních srovnávacích zkoušek (NSZ) společnosti SCIO nebo Test studijních předpokladů (TSP) Masarykovy univerzity. Používání této metody přijímacího řízení vede k odmítání mnohých uchazečů s hlubokým zájmem o obor, na který se hlásí, a naopak přijímání uchazečů s minimálními nebo takřka žádnými znalostními a zájmovými předpoklady pro studium.

Přijetím uchazeče z druhé skupiny místo té první se školy předem ochuzují o potenciálně kvalitní studenty, kteří by vytvářeli dobré studijní prostředí a sami by mohli v budoucnu přispět k rozvoji svých oborů. V případě těch uchazečů, co se na daný obor přihlásili „náhodou“, protože nevěděli, jaký obor si vybrat, nemusí být jejich studijní nasazení velké. Unifikovanost testů OSP a TSP je výhodná právě pro uchazeče s nevyhraněnou představou o svém studijním zaměření, kterým vynikající výsledek v těchto zkouškách dává možnost zapsat se ke studiu na několik oborů a během začátku prvního semestru si z nich vybrat ten, kterému se rozhodnou doopravdy věnovat. Toto má ovšem za následek zbytečné plýtvání studijními místy, která by mohli obsadit účastníci se skutečně silným zájmem. Pro úspěch v oborových testech/ústních pohovorech, které jsou zaměřené přímo na oblast konkrétního studia, je obvykle nutná příprava a znalosti z oné oblasti (zpravidla výrazně nad rámec středoškolského učiva). Pokud uchazeč u takového testu uspěje, výsledek odpovídá jeho skutečným studijním a zájmovým předpokladům. V takovém případě nemá tendenci se možnosti studovat vzdát. Je málo pravděpodobné, že má uchazeč stejně dobré znalosti ze všech oborů, na které se může hlásit, a tedy že by byl na všechny přijat. Naopak by mu logicky mělo být umožněno přijetí jen tam, kde ukázal, že k tomu má skutečné předpoklady (nikoliv pofidérní „studijní

předpoklady“ tak, jak je definují testy OSP a TSP). V praxi tomu tak kvůli různým poměrům počtu uchazečů a přijatých na jednotlivé obory vždy není, což je ovšem už jiný problém.

Oborové testy mají ještě jedno pozitivum oproti testům obecných studijních předpokladů: zvýhodňují „studijní typy“ uchazečů oproti takovým, kteří jen dosáhli dobrého výsledku v OSP a TSP testech, ale nejsou zvyklí škole se věnovat. Je snadné si toto ověřit například na běžném chování studentů ubytovaných na VŠ kolejích, kde podíl pravidelně se opíjejících jedinců se sklony k vandalismu a vytváření hluku a nepořádku rozhodně souvisí s jejich přístupem ke studiu. Otázkou také je, jestli si takto nevhodně se chovající lidé zaslouží studovat na vysoké škole v situaci, kdy je mnoho jiných odmítnuto.

Dalším problémem přijímacího řízení na české veřejné vysoké školy je silná nerovnoměrnost počtu přijatých a odmínutých uchazečů na různé obory a školy. Oficiálním důvodem je nedostatečná kapacita u mnohých oborů, o které je zároveň velký zájem. Zatímco třeba na Fakultu strojní a Fakultu jaderné a fyzikálně-inženýrské pražského Českého vysokého učení technického jsou přijati všichni uchazeči, kteří splní administrativní podmínky (tj. nikoliv přijímací zkoušky), a to bez jakéhokoliv kapacitního limitu, na obory jako jsou žurnalistika, anglistika-amerikanistika, mezinárodní vztahy, zubní lékařství nebo psychologie se někdy poměr uchazečů k přijatým pohybuje i v hodnotách kolem 20:1. Je opravdu správné chtít po uchazečích mnohdy obtížnou a časově náročnou přípravu k přijímacímu řízení a pak je odmítnout kvůli tomu, že získali v testech o bod méně než neúspěšnějších 5%, když ke studiu oborů jako dopravní a manipulační technika nebo jaderné inženýrství, často i matematika, fyzika nebo chemie stačí pouze maturita na kterékoliv střední škole? Argumenty zastánců tohoto stavu jsou potřebnost technicky vzdělaných lidí pro rozsáhlý český průmysl (jehož podíl na HDP u nás, na rozdíl od toho, co je běžné ve vyspělých zemích, vzrůstá) a naopak již dostatečné množství pracovníků v profesích, k jejichž studiu je odmítána drtivá většina zájemců (ačkoliv například zubních lékařů dostatečné množství není a očekává se, že se tento stav v budoucnu ještě zhorší). Je zde ale otázka, jestli mají stát a školy uměle regulovat počty studentů různých oborů s ohledem na současné rozložení českého hospodářství a nedávat možnost budoucím generacím toto rozložení změnit. Pro „nepreferované“ obory také omezení počtu studentů znamená pozdější omezení konkurence v těchto oblastech a nedosažení jejich potenciálně vysoké úrovně. Je to také zjevně nespravedlivé: proč mají být uchazeči diskriminováni na základě svých zájmů?

Veřejné vysoké školství je placeno ze státního rozpočtu, do kterého přispívají daněmi všichni výdělečně činní rodiče uchazečů a po dokončení studií (nebo ještě dříve po jejich odmítnutí vysokou školou) nebo už v průběhu nich to budou i samotní studenti, kdo budou odvádět peníze do státního rozpočtu. Proč tedy někteří z nich mají být zásadně zvýhodňováni na úkor jiných? Nedostatečné kapacity oborů jsou důsledek nedostatečné vůle státu a škol tyto kapacity mít. Obrovské nepoměry mezi přijatými a nepřijatými uchazeči u mnoha oborů nejsou ve světovém měřítku žádná běžná věc. Například ve Francii jsou univerzity otevřeny všem zájemcům splňujícím administrativní kritéria (s výjimkou lékařských a farmaceutických oborů). V USA je systém výběru složitější, ale kromě nejprestižnějších škol je studium umožněno většině zájemců (podle údajů poskytnutých studijními odděleními např. University of Maine 75 %, Boise State University 63 %, University of Vermont 60 – 70 %, University of Kansas dokonce 92 %). Navíc si lze zajistit úspěch i například na základě motivačního dopisu a kritéria pro přijetí jsou obecně velmi mírná. Česká republika nemůže být konkurenceschopná se zeměmi, které nebrání svým občanům v získání kvalifikace odpovídající jejich zájmům a kvalitám.

Odmítání uchazečů o studium na vysokých školách v ČR má i jeden další problém: již dnes mnoho zaměstnavatelů vyžaduje vysokoškolské vzdělání i pro obory, pro jejichž vykonávání takové vzdělání vůbec není nutné. Tito zaměstnavatelé nezajímá kde a co uchazeč o zaměstnání studoval, ale jestli vůbec něco studoval. Vysokoškolský diplom už tak dnes získává i podoba „potvrzení o neblbosti“, jehož absence bude činit v budoucnosti uchazeče o práci nezaměstnatelným. Tvrzení o zbytečnosti zvýšení počtu studijních míst na vybraných oborech neobstojí. Pokud student získá na

VŠ v některé oblasti kvalifikaci, neznamená to, že má automaticky nárok na pracovní místo odpovídající jeho vzdělání, ale má možnost, pokud prokáže své kvality, toto místo sehnat. Jestliže se mu to nepovede, může být zaměstnán alespoň tam, kde je vyžadován diplom, ale není určeno, z jakého oboru. I kdyby měl někdo sám vynikající znalosti v některém oboru, nebude se mu moci bez diplomu věnovat. Nezachrání ho ani případná praxe, protože bez odpovídajícího VŠ vzdělání nebude mít možnost tuto praxi nikde absolvovat.

Jestliže je důvodem pro nedostatečný počet studijních míst na některých oborech vysokých škol neochota vlády vyčlenit na školství více peněz z rozpočtu, logickým krokem, který může tuto situaci vyřešit, je zavedení školního a současně s tím i studentských půjček s nízkou úrokovou sazbou. Tato varianta může být pro současnou vládu neprůchodná, proto jako současné řešení je možné zavést *strop výběrovosti*, kterým bude pevně stanoven maximální poměr uchazečů konajících zkoušku a přijatých. Tento poměr se bude postupně snižovat, aby fakulty, jichž se bude týkat, měly dostatek času na zvýšení kapacit. *Strop výběrovosti* v kombinaci s omezeným používáním OSP a TSP zajistí, že si školy budou moci své uchazeče vybírat, ale tento výběr by měl mít podobu odmítání pro obor nevhodných uchazečů a ne necitlivé snahy o vyřazení většiny zájemců za každou cenu.

Více o předpokládané podobě omezení OSP/TSP, použití *stropu výběrovosti* a případně i zavedení školního a studentských půjček je popsáno dále v dokumentu. Jeho součástí jsou i modelové otázky a odpovědi týkající se vysvětlení dopadů případných změn. Tyto otázky mohou být doplněny o další, které předloží čtenáři tohoto textu.

Dopadem činnosti iniciativy „Otevřené VŠ“ by měly být postupně tyto hlavní změny: 1) omezení používání testů OSP a TSP při přijímacím řízení na české veřejné vysoké školy + zavedení *stropu výběrovosti*; 2) případné umožnění studia všem zájemcům, podpořené zavedením školního a studentských půjček, díky kterým by školné nikomu neznemožnilo studium na vysoké škole a navíc pomohlo pokrýt studentské výdaje.

Kvalitní systém školství, jeho otevřenost a možnost ovlivnění jeho fungování ze strany studentů a veřejnosti je základ pro úspěšné fungování společnosti. Jestli něco je nebo není v demokratickém systému možné, určují pouze občané státu svou volbou, ale také aktivitou. Pro současnou a minimálně i dvě předchozí české vlády nebylo školství navzdory proklamacím přílišnou prioritou. Je otázkou, má-li být Česká republika zemí šancí a příležitostí nebo stát direktivně určující zaměření studentů zbytečným omezením jejich výběru. Pokud tento stav může něco nebo někdo ovlivnit, jsou to občané, kteří vyjádří svůj nesouhlas. Pokud se cítíte poškozeni dnešním stylem přijímacího řízení vysokých škol nebo s ním jen nesouhlasíte, připojte se k činnosti iniciativy „Otevřené VŠ“ a pomozte současnou situaci změnit.

Matěj Steklík,

student VŠ a vedoucí iniciativy Otevřené VŠ

1.1 Aktivita iniciativy

Iniciativa provozuje webové stránky <http://otevrenevs.wordpress.com/>, jejichž obsahem jsou příspěvky týkající se témat zájmů iniciativy, prostor je dán jak příznivcům nabízených změn, tak jejich odpůrcům. Je na nich k dispozici ke stažení tento dokument v poslední verzi ve formátu PDF, jehož obsah může každý podrobit kritice a přispět tak k jeho zlepšení. Stránky slouží také pro koordinaci aktivit podporovatelů iniciativy a nechybí zde odkazy na jiné weby týkající se probíraných témat.

Snahou iniciativy „Otevřené VŠ“ je osvěta v problémech, kterými se zabývá. Do této snahy spadá spolupráce se sdělovacími prostředky a publikování vlastních příspěvků na tato témata v médiích. Důležitý je apel na vyvolání diskuze mezi aktivisty iniciativy, politiky, pracovníky školství a veřejností.

Na rok 2008 připravuje iniciativa demonstraci nebo sérii demonstrací na podporu prosazovaných změn. V případě většího počtu demonstrací budou jednotlivé z nich organizovány na různých místech České republiky, aby vzdálenost nebyla limitem pro občany, kteří mají zájem se jich zúčastnit.

Veškeré tyto aktivity mají za cíl vytvořit tlak na vládu a odpovědné pracovníky ve školství, aby byli nuceni na rozdíl od současného stavu se zdůrazňovanými problémy zabývat a řešit je.

1.2 Jak se do iniciativy zapojit

Aby mohla prosazovat své myšlenky, potřebuje iniciativa „Otevřené VŠ“ podporu veřejnosti. Nejvíce prospěšná je podpora těch, kteří se do aktivit iniciativy osobně zapojí. Pokud byste to chtěli být přímo vy, kontaktujte nás prostřednictvím e-mailu otevrene.vs@email.cz. Tato výzva platí především pro současné studenty středních škol a jejich rodiče, kterých se problémy bezprostředně týkají, stejně jako neúspěšných uchazečů o studium, kteří se cítí poškození současnou podobou přijímacího řízení (především OSP/TSP). Formou podpory může být kromě participace na obsahu a podobě webových stránek nebo dokumentů iniciativy i jen prezentace informačních plakátů upozorňujících na iniciativu samotnou i případné pozdější demonstrace iniciativy na nástěnkách středních škol ve vašem okolí. Plakáty ve formátu PDF budou včas k dispozici na internetových stránkách.

2. Vysvětlení pojmů

Testy OSP od společnosti SCIO a TSP Masarykovy univerzity

Test obecných studijních předpokladů (OSP) a Test studijních předpokladů (TSP) jsou forma srovnávací zkoušky, kterou vytváří a provozuje společnost SCIO, respektive Masarykova univerzita v Brně. OSP probíhá v rámci Národních srovnávacích zkoušek (NSZ), TSP využívá pro mnoho oborů Masarykova univerzita. Oba testy se skládají z více částí, které prověřují znalosti uchazeče v oblasti porozumění textu, analytického myšlení, matematiky (OSP) a prostorové představivosti (TSP). Výstupem testu je percentil. K výsledkům OSP či TSP vysoké školy podle svého uvážení buď přihlíží při přijímacím řízení (test nepovinný), používají je jako součást přijímacích zkoušek (test povinný) nebo tyto testy fungují jako jediné kritérium při přijímacích zkouškách. Testy OSP a TSP jsou pro všechny uchazeče stejné a obvykle nijak nesouvisí s vybraným oborem. Použitím pouze těchto testů škola ignoruje zájem a znalosti uchazeče. Je logické, že pokud se někdo o určitou věc zajímá, získá o ní nadprůměrné znalosti. Oborové testy vysokých škol se zřídka omezují na středoškolské učivo, čímž skutečně zvýhodňují uchazeče se vztahem k vybranému studijnímu programu. Tato preference je v situaci, kdy na většině oborů nejsou takové kapacity, aby mohlo být vyhověno všem uchazečům, nespravedlivá. Naopak přijímání na základě testů OSP/TSP zvýhodňuje uchazeče s určitým typem inteligence, která nemusí být pro studium rozhodující. Studium na VŠ může být časově a finančně náročné, úrovní samotné obtížnosti pro studenta je ale mnohdy nižší než například gymnázium, protože je jeho zaměření užší a student si může (v případě České republiky ovšem velice omezeně) zvolit své zaměření. Nestane se tedy, že by se student musel přílišně věnovat předmětům, které mu nejdu a které nemají nic společného s jeho zaměřením, na úkor prospěchu v jiných předmětech. Účelem tohoto tvrzení není označit studium na VŠ za primitivně jednoduché, ale ukázat, že čistě vysoké IQ (nebo percentilový výstup testů obecných studijních předpokladů) není podmínkou pro VŠ studium. Zájem a znalosti jsou také studijní předpoklady, které ovšem škola využívající OSP/TSP jako jediné kritérium pro přijetí ignoruje. Navíc samotné IQ nemusí znamenat, že uchazeč má povahové vlastnosti vhodné pro studium na vysoké škole. Pokud ho bude koncipovat jako nikdy nekončící opileckou jízdu, těžko se stane dobrým studentem. Oproti tomu uchazeč, který má vztah i k duchaplnějším činnostem než

nočnímu životu po hospodách, bude s velkou pravděpodobností díky své disciplinovanosti studentem lepším.

Další nevýhodou OSP je nevyvážená obtížnost jednotlivých částí a vyšší preference matematiky, oproti textové a analytické části je k řešení té matematické totiž nutná znalost faktografie (např. obsahy, objemy těles a jiné vzorce). Matematická část je také objektivně těžší, uchazeči v ní dosahují průměrně horších výkonů, takže výjimečně matematicky talentovaní jedinci mají v případě tohoto oddílu větší prostor pro prokázání svého talentu než třeba v případě textového oddílu u jiným způsobem orientovaných uchazečů.

Test studijních předpokladů (TSP), který využívá Masarykova univerzita, se koná v Brně, každý účastník má jeden pokus, který je hrazen z administrativního poplatku za podání přihlášky. Test obecných studijních předpokladů (OSP) v rámci Národních srovnávacích zkoušek probíhá na mnoha místech ČR a několika městech SR. Pro přijímací řízení na studijní rok 2007/8 měli uchazeči tři pokusy, pro rok 2008/9 je jich už pět. Pokusy jsou placené. Po zaplacení administrativního poplatku za přihlášku má buď uchazeč jeden termín v ceně tohoto poplatku, nebo je poplatek o určitou část snížen. Při přijímacím řízení pro rok 2007/8 stál jeden pokus 365 Kč, pro rok 2008/9 je cena zvýšena na 394 Kč (uchazeči ze sociálně slabých rodin mají slevu). Prakticky jedinou možností, jak se na testy OSP připravit, jsou placené kurzy či balíčky testů přímo od společnosti SCIO. Pokud se ceny za přípravné kurzy/sady testů/testy samotné pro rok 2008 nezmění, zaplatí svědomitý uchazeč za přípravu na testy OSP a zkoušky samotné: 3254 Kč za zvýhodněný „Kompletní balíček NSZ Obecné studijní předpoklady“, v rámci něhož má kromě přípravného materiálu a kurzů i tři pokusy testu OSP v ceně + 2x 394 Kč za čtvrtý a pátý pokus (jeden z nich může být v ceně přihlášky). Dohromady ho tedy absolvování testů OSP s pečlivou přípravou vyjde na 4042 Kč při využití zvýhodněné nabídky, částka se může lišit, je-li jeden pokus nebo dva v případě dvouoborů hrazen z administrativních poplatků za podání přihlášky (Fakulta provozně-ekonomická MZLU a Filozoficko-přírodovědecká fakulta SU v Opavě).

Výhodu oproti klasickým oborovým testům nebo ústním pohovorům mají uchazeči bydlící ve velké vzdálenosti od školy, na kterou se hlásí. Testy mohou absolvovat v místě svého bydliště nebo v bližším městě než se nachází škola. I tak je ale finanční zátěž pro studenty nesmyslně vysoká, což je umožněno monopolem firmy SCIO. Jelikož málokdo se hlásí pouze na jednu školu a je i velmi nepravděpodobné, že všechny obory, na které uchazeč podává přihlášky, využívají testů OSP, je i přes výhodu menších cestovních nákladů absolvování testů OSP oproti oborovým zkouškám mnohem dražší. Pokud navíc škola používá testy OSP v kombinaci s oborovými testy, výhoda ušetření peněz za dopravu odpadá.

Jako příklad můžeme použít uchazeče X a Y, kteří mají bydliště v Karlových Varech a hlásí se ke studiu na Ostravské univerzitě. Uchazeč X se hlásí na obor Přírodovědecké fakulty, která při přijímacím řízení používá OSP. Uchazeč Y se také hlásí na Ostravskou univerzitu, ovšem na Filozofickou fakultu, která používá oborový test nebo ústní zkoušku. Uchazeč X zaplatí 4042 Kč za testy a přípravu. Uchazeč Y má přípravu zdarma (či s minimálními náklady podle toho, jakých zdrojů využívá), cena za jednodenní traťovou jízdenku Českých drah ČD Net je 390 Kč. I kdyby se uchazeč X na test OSP nepřipravoval, za samotných pět pokusů zaplatí 5x 394 Kč = 1970 Kč. Argument výhodnosti testů OSP pro uchazeče, se kterým operuje firma SCIO, se tedy minimálně ve finanční stránce většinou neshoduje s realitou. I když SCIO nabízí pro rok 2008 výrazné slevy pro uchazeče ze sociálně slabých rodin, absolvování testů OSP jako přijímacích zkoušek vytváří obrovský finanční tlak na uchazeče a jeho rodinu a neskrytě zvýhodňuje ty, kteří si mohou dovolit vynaložit na přijímací řízení více peněz.

Praktiky společnosti SCIO, které využívá jako reklamu na své produkty, hraničí někdy s vydíráním. Po přihlášení se na termín Národních srovnávacích zkoušek (v rámci nichž se píší testy OSP) posílala v roce 2007 firma SCIO uchazečům e-mail, jehož součástí byl i text:

„Základem úspěchu u NSZ je systematická a efektivní příprava. Ideálními materiály pro přípravu

jsou internetové kurzy a sady testů připravené přímo autory testů Národních srovnávacích zkoušek. Naprostá většina Vašich vrstevníků (Vašich konkurentů u NSZ) si to uvědomuje a doporučenou přípravu k NSZ využívá. Absolvovat NSZ bez přípravy by pro Vás mohl být velký handicap. Rádi bychom Vás proto s doporučenou přípravou k NSZ seznámili.“ (následují odkazy na nabídky produktů firmy SCIO).

V podobném duchu se nese i sdělení na internetových stránkách SCIA:

„Vytváříme testy – víme, jak se na ně připravit: Pouze s produkty společnosti SCIO máte záruku cílené přípravy a dobře vynaložených prostředků i vašeho úsilí. Naprosto nezbytná je příprava na test Obecných studijních předpokladů, pokud jste se s takovým typem úloh ještě neseekali. Doporučujeme jak internetový kurz OSP, tak zkušební testy.“

Rozhodnutí o tom, jestli používat OSP jako přijímací zkoušky, nesou odpovědní pracovníci univerzit. Testy OSP se jako přijímací zkoušky zavádějí každým rokem na více školách, což bezpochyby dopomáhá společnosti SCIO ke stále větším ziskům. Jestliže jsou tyto zisky závislé na vůli některých zaměstnanců škol, kteří se přes dostatek pádných důvodů proti testům OSP vyjádří kladně k jejich použití, vytváří tento stav prostor pro možné korupční prostředí.

Strop výběrovosti

Ačkoliv na některé vysokoškolské obory je přijímána většina uchazečů nebo dokonce všichni, na mnoho jiných jsou poměry přijatých a nepřijatých uchazečů extrémně vysoké. Jestliže je forma přijímacího řízení vhodně zvolena, může výběrovost pro obor znamenat v budoucnu lepší studijní prostředí. Těžko se ale dá domnívat, že se kvalita uchazečů přijatých v poměru 20:1, 15:1 nebo 10:1 bude nějak zásadně lišit, už proto, že přijímací zkoušky mají u takto výběrových oborů obvykle „vybíjecí“ formu, kdy například rozdíl jednoho bodu od sebe oddělí dvě mnohačetné skupiny účastníků. Praxe značně odlišné výběrovosti mezi různými obory je u nás považována za běžnou, stejně jako výrazná preference oborů spojených s průmyslem oproti třeba lékařským nebo společenskovědním oborům, ovšem toto není ve vyspělém světě standardní situace. Veřejné vysoké školství je v České republice financováno v první řadě z veřejného rozpočtu, tedy peněz daňových poplatníků. Náklady na výuku tedy platí všichni občané, nejen ti, kterým bylo studium umožněno. Snahou státu, financovaného z daní občanů, by nemělo být donucování mladých lidí ke studiu určitého školním systémem preferovaného oboru, ale poskytnutí podmínek k rozvoji jejich zájmů a talentů. Stát a školy nemohou ignorovat zájem uchazečů. Jestliže dědictvím minulosti je silné zaměření české ekonomiky na průmyslová odvětví, v budoucnosti se toto může změnit. Uchazeči mají mít možnost orientovat se tím směrem, který si sami zvolí. Studium je osobní investice každého studenta do sebe samého. Při svobodném výběru oboru nese riziko, že bude trh podobně kvalifikovanými uchazeči o zaměstnání zaplněn a on ve své specializaci nenajde uplatnění. Umělou regulací studijních míst v závislosti na oboru stát ovšem uchazeče o svobodu volby připravuje.

Aby byla zvýšena uchazečova možnost volby a zároveň snížena současná diskriminace studentů se státem málo podporovaným zaměřením, je nutné zavést maximální poměr, ve kterém mohou být uchazeči odmítáni. Tento *strop výběrovosti* zajišťuje školám možnost selekce mezi uchazeči, ovšem neumožňuje jim používání „vyhlazovacích“ metod přijímacího řízení. Strop výběrovosti by měl být zaveden co nejdříve. Aby školy stačily měnit kapacity oborů, bude vhodné tento strop nejprve nastavit méně přísně a v postupných krocích jeho přísnost zvyšovat. Navrhované poměry uchazečů konajících zkoušku (tedy pouze těch, kteří se do přijímacího řízení aktivně zapojili) vůči přijatým uchazečům jsou pro jednotlivé studijní ročníky uvedeny v části „Harmonogram plánovaných změn v přijímacím řízení na VŠ“. Konečný poměr 3:1 (4:1 v případě přijímacího řízení skládajícího se z písemné a ústní části, kdy první je část písemná a je propustná minimálně pro 50 % uchazečů)

odpovídá běžnému poměru uchazečů a přijatých na gymnázia kolem roku 2000. Tento poměr již znamená, že se ke studiu dostanou jen uchazeči s dobrými předpoklady pro obor, a většinou není důvod, aby byl vyšší.

Strop výběrovosti neplatí pro studijní obory, součástí jejichž přijímacího řízení jsou talentové zkoušky (tělovýchovné, umělecké a technicko-umělecké obory, obor žurnalistika do této skupiny nespadá), na jejichž základě probíhá první rozřazení. V těchto případech by také mělo dojít ke zvýšení počtu studijních míst, ovšem nelze si přijetí nárokovat v určitém poměru. Aby se zabránilo zneužívání školami tohoto režimu, bylo by zakázáno zavádět talentové zkoušky na oborech, kde v předchozích letech nebyly.

Limitování výběrovosti oborů má také výhodu v tom, že dává určitou jistotu šance na přijetí uchazečům bez ohledu na místo jejich bydliště. Při porovnání výběrovosti stejných nebo velmi podobných oborů například na Karlově univerzitě v Praze a Palackého univerzitě v Olomouci je obvykle poměr uchazečů/přijatých mnohem vyšší na UK než UPOL. To způsobuje nižší šanci obyvatel Prahy a jejího okolí na studium v místě bydliště či dojezdové vzdálenosti oproti obyvatelům Olomouce a okolí. Dá se proti tomu ohrazovat vyšší atraktivitou Karlovy univerzity, ovšem v mezinárodním měřítku je prestiž obou univerzit velice nízká (podle zveřejňovaných žebříčků, např. od The Times nebo Shanghai Jiao Tong University) a pokud má některá vysoká škola dokazovat svou úroveň pouze nezvykle malým procentem přijatých uchazečů, ať je to škola soukromá.

Školné a studentské půjčky

Studium ve velké vzdálenosti od místa bydliště obnáší značné finanční výdaje ze strany studentovy rodiny. *Strop výběrovosti* nebo případné úplné otevření všech oborů všem zájemcům zmenší nutnost studovat daleko od domova (budou v případě identických oborů moci studovat v místě bydliště), ovšem i tak zůstane mnoho unikátních oborů, nabízených ke studiu jen na jedné nebo malém počtu škol.

Strop výběrovosti zvýší rovnoprávnost mezi zájemci o různé obory. Stále ale bude část uchazečů odmítána a v této části mohou být studenti schopní zvolený obor studovat. Umožnění zcela svobodné volby studijního oboru může být pro stát finančně velmi nákladná záležitost (zejména ve spojitosti s lékařskými obory). Nabízí se tedy možnost zavedení školného jako zdroj dodatečných financí pro školství. Aby nezpůsobilo sociální selekci, musí být zavedení školného spojené se současným vznikem státních nebo státem garantovaných studentských půjček, na které budou mít nárok všichni studenti vysokých škol bez ohledu na jejich finanční zázemí. Existuje více cest, jakými je možné vyměřit výši školného i způsob jeho splácení. Pokud by motivem k jeho zavedení bylo poskytnutí možnosti každému studovat bez přijímacího řízení libovolný obor, mělo by školné plnit funkci jakéhosi „poplatku za rovné šance výběru“ (rovné šance výběru – přijetí všech uchazečů na všechny obory kromě lékařských a s talentovými zkouškami, ne jako dříve jen na některé), a tedy také být rovné, pro všechny stejné. Jeho funkcí je čistě zvýšení rozpočtu pro vysoké školství, je zcela solidární (stejný poplatek platí všichni bez ohledu na finanční náročnost jejich oboru pro stát), a to z toho důvodu, že vyšší náklady na studium mohou být i u oboru s nižší očekávanou mzdou zaměstnanců. V tomto případě by vyšší školné nemělo působit proti rozhodnutí uchazeče konkrétní obor studovat. Školné nepřeneso veškeré náklady za studium na studenta, státní rozpočet na vysoké školy se nesníží, studenti ve formě školného zaplatí jen to, o kolik obecně vzrostou finanční výdaje na vysokoškolské studium po uvolnění míst pro všechny uchazeče. Výše školného tedy závisí na procentuálním vzrůstu počtu studentů a změně jejich oborového rozmístění. Jestliže už předtím bude platit *strop výběrovosti*, celkový počet lidí studujících na vysoké škole se nijak radikálně nezvýší, a tudíž ani školné nebude příliš vysoké.

Kromě přímé vazby na studentské půjčky musí školné skutečně souviset s úplným uvolněním studijních míst pro každého. Studium na vysoké škole je investice, dříve v podobě času a ušlého

zisku za dobu studia, po zavedení školného i jako jeho platba. Jestliže má člověk do studia oproti minulosti investovat více, má mít volný výběr v tom, do čeho chce investovat.

Školné a studentské půjčky mají oproti současnosti kromě neomezené volby studia i jiné výhody. Bude-li muset člověk za studium platit, omezí se možnost dnes časté praxe v přihlášení se na školu čistě za účelem získání studentských výhod (daně, zdravotní pojištění, žákovské jízdné atd.). Jedinec se například přihlásí na některý obor pražské ČVUT, kam jsou přijati všichni zájemci, a za cenu přihlášky a cesty na zápis má předtím, než je jeho studium ukončeno (obvykle po prvním semestru), nárok na studentské výhody i finanční podporu, ačkoliv vůbec nestuduje. Stát kvůli těmto lidem vydává zbytečné prostředky, mimo jiné i platí školní výdaje za někoho, kdo do školy nechodí.

Další výhoda pro státní rozpočet je možnost zrušení ubytovacího stipendia, jehož udílení je v současnosti nespravedlivé (student, který změní školu, na něj mnohdy nemá nárok, ačkoliv ho předtím vůbec nečerpal), a které po zavedení studentských půjček ztratí význam.

Studentské půjčky by se skládaly ze dvou částí: první, pevná část, je pro všechny studenty stejná a závisí na aktuální výši školného (to je určeno započítáním inflace do prvotní částky, do níž jsou započítány kromě samotných peněz pro vysoké školy i administrativní náklady na provoz studentských půjček); druhá je proměnlivá podle toho, kolik si chce student půjčovat na ubytování. Horní cifra je v tomto případě omezena. Studenti soukromých vysokých škol mají na tyto půjčky také nárok, v případě první části ovšem jen v hodnotě aktuálního školného na veřejných školách. Druhá část půjčky je primárně určena na zaplacení ubytování, nárok na ni má ale i student studující v místě bydliště. Důvodem je špatná prokazatelnost použití půjčené částky stejně jako garance rovných podmínek pro všechny studenty.

O studentské půjčky nemusí student vůbec požádat. Jejich systém by měl být nastaven tak, aby náklady na jejich provoz byly pro stát neutrální. Do jejich úroků je započítána inflace a administrativní náklady, při šetrném hospodaření bude tedy jejich výše výrazně menší než u komerčních půjček, jelikož nemají přinášet státu zisk. Stát jejich zavedením ovšem čeká už zmiňované ušetření výdajů za nestudující studenty a zrušené ubytovací stipendium. Studenti mohou půjčky splácet kdykoliv, celkově však maximálně za dvojnásobek času délky studia konkrétního oboru (včetně započítání délky studia samotného).

3. Harmonogram navrhovaných změn v přijímacím řízení na VŠ

studijní ročník 2008/9

- změna systému vyplácení ubytovacího stipendia; nově na něj mají na všech školách nárok i ti studenti, kteří dříve změnili vysokou školu nebo studijní obor, ovšem pouze do délky standardní doby studia
- zápis do prvního ročníku musí probíhat až v září, aby studenti přijatí na jiný obor na odvolání, kteří tento obor preferují, nezabírali místo těm, kteří by případně mohli být přijati na odvolání na první obor; informace o případných volných kapacitách po zápisu dává škola k dispozici neúspěšným uchazečům, kteří skončili další v pořadí, případně jinak podle rozhodnutí školy

studijní ročník 2009/10

- omezení používání testů OSP a TSP (případně jim podobné); nově tyto testy mohou zajišťovat maximálně 10% všech bodů při přijímacím řízení, pokud jsou body z TSP/OSP a oborové části rovnocenné, rovněž nesmí být upřednostňovány nad oborové testy (příklad mnoha oborů současné Masarykovy univerzity v Brně: nelze zavést bodovou hranici u oborového testu a poté přijímat na základě OSP/TSP); je velice žádoucí, aby humanitně zaměřené obory nezohledňovaly výsledek matematické části OSP, naopak obory matematicky zaměřené by měly vynechávat textovou část; školy, které tyto testy používají, musejí dát uchazečům k dispozici zdarma plně a relevantní znění dříve použitých testů; firmy vytvářející takové testy nesmí v

rámci zkoušek používat stejné příklady, které byly dříve otištěny v sadách přípravných testů nebo kurzů; jestliže mají uchazeči na splnění více pokusů, musejí mít všichni nárok na všechny termíny zaplacením administrativního poplatku za přihlášku – tento administrativní poplatek nesmí být výrazně větší než v případě oborů nevyužívající testy zkoumající „obecné studijní předpoklady“

- zavedení stropu výběrovosti v poměru 5:1 (účastníci přijímacího řízení/přijetí); u finančně výjimečně náročných studijních oborů (medicína) lze použít pevný násobek tohoto poměru (který později už nemůže být zvýšen), nejlépe maximálně dvojnásobek
- zákaz používat jako součást přijímacího řízení prospěch uchazečů ze středních škol nebo maturitní vysvědčení, a to až do doby, než budou zavedeny státní maturity; nároky jednotlivých škol a jejich typů se liší a jejich srovnání není objektivní, v případě průběžných vysvědčení mohou (a obvykle jsou) být známky výsledkem opisování a jiných forem podvodů
- koordinace termínů konání přijímacích zkoušek mezi školami; tyto termíny se nesmí krýt, aby se uchazeč teoreticky mohl hlásit na všechny vysokoškolské obory veřejných škol v ČR a mohl se tak dostavit ke všem přijímacím zkouškám oborů, na které podal přihlášku

studijní ročník 2010/11

- strop výběrovosti v poměru 4:1

studijní ročník 2011/12

- strop výběrovosti v poměru 3:1 (4:1 v případě situace zmíněné v části 2: Strop výběrovosti)

v případě zavedení školního a studentských půjček:

studijní ročník 2012/13

- zrušení přijímacích zkoušek na všechny obory s výjimkou těch, na které se konají talentové zkoušky; zákaz zavádět talentové zkoušky u oborů, kde se dříve nepoužívaly
- zavedení školního
- zavedení studentských půjček, ze kterých bude možné platit i kolejně (nebo jiné ubytování)
- zrušení ubytovacího stipendia (není potřeba)

v případě nezavedení školního:

- dále stejná kritéria jako v předchozím roce; zavedení studentských půjček lze provést i bez návaznosti na školné, půjčky mají být při této variantě primárně určeny na zaplacení ubytování

3.1 Podoba přihlášky v případě otevření všech studijních oborů všem zájemcům

Jelikož bude možné volit si svobodně studijní obor, odpadne nutnost podávat přihlášku na více škol. Uchazeč vyplní pouze jednu přihlášku a to na studijní obor (či dvojobor), na který se hlásí. Pokud by uchazeč chtěl studovat více studijních oborů, podává na další obor(y) jiný typ přihlášky. V tomto případě nemá povinnost fakulta (například z kapacitních důvodů) uchazeči vyhovět. Na současné studium více oborů se nevztahují stejné podmínky školného a studentských půjček jako na studium oboru jediného. Za druhý a další současně studovaný obor uchazeč platí v případě přijetí plné náklady na studium a zároveň nemá nárok na výhody studentských půjček pro jiný než první studijní obor. Je to z toho důvodu, že jakékoliv studium je koncipováno jako „plný úvazek“, navíc je pro stát nákladné hradit jednomu člověku získání více diplomů. Pro podporu výjimečně nadaných jedinců je možné zavést určitý typ stipendia, který by studium více oborů zlevnil.

Pokud by se stalo, že uchazečem vybraný obor nebude otevřen z důvodu nedostatku zájmu, bude tato skutečnost uchazeči oznámena a ten si bude moct zvolit ve druhém kole z nabídky otevřených

oborů.

4. Modelové otázky a odpovědi

Už nyní studuje hodně lidí, tolik vysokoškoláků se neuživí.

Jak už bylo zmíněno, vysokoškolský diplom dává jeho držiteli možnost uplatnit se ve svém oboru, na toto uplatnění ovšem nemá jakýkoliv nárok. Mnoho zaměstnavatelů vyžaduje VŠ vzdělání „jen tak“, bez určení zaměření studia. Vysokoškolák tedy má možnost, pokud nesežene zaměstnání v oboru, získat právě tento typ pracovního místa, stejně jako nekvalifikovanou pozici. Tuto možnost člověk bez diplomu nemá. Mzda u nekvalifikovaných a málo kvalifikovaných prací bude tlačena vzhůru velkým procentem vysokoškolsky vzdělaných občanů v populaci, otevření vysokých škol všem zájemcům bude mít tedy i vliv na snižování sociálních rozdílů mezi lidmi a pomůže nejen vysokoškolákům.

Navíc, toto není nic nového, už dnes velká část oborů produkuje vyšší počet kvalifikovaných jedinců, než kolik je pro ně pracovních míst. Záleží jen na konkrétních lidech, jestli budou schopni při nezískání místa v oboru si toto pracovní místo vytvořit nebo budou dělat něco jiného.

Kapacity škol nevystačí.

Bude je samozřejmě nutné u některých oborů zvýšit. Ovšem u jiných se v důsledku snížení zájmu naopak vyskytne přebytek míst. Na některé obory pražské ČVUT je už dnes podle výpovědí studentů přijímáno podstatně víc uchazečů, než kolik je jich možné se fyzicky vměstnat do přednáškových místností, a žádné hlasité protesty proti tomu nezaznívají. Kapacity oborů záleží v zásadě jen na vůli státu a škol.

Uvolnění míst pro všechny na veřejných vysokých školách zlikviduje ty soukromé.

Soukromé školství nemá v České republice dlouhou tradici, navíc dnes na soukromou školu chodí často uchazeči odmítnutí na školu veřejnou. Jestliže byl důvod jejich nepřijetí špatný výsledek v oborovém testu (tedy ne OSP/TSP, který nemá takřka žádnou vypovídací hodnotu), jde obvykle o uchazeče méně kvalitní, s výjimkou těch, pro jejichž obor je na veřejných školách opravdu kritický nedostatek míst. I tak ale v důsledku finanční náročnosti a špatné pověsti soukromých škol zvolí pravděpodobně většina uchazečů odmítnutých na velice výběrových oborech cestu studia na oborech méně výběrových, ovšem na veřejných školách. Toto dohromady způsobuje, že je v naší zemi na soukromé školy pohlíženo jako na poslední šanci pro bohaté, ale netalentované. V zemích, kde se platí školné i na veřejných školách a studium na všech oborech je víceméně otevřeno každému, toto vůbec nemusí platit. Mezi nejlépe hodnocenými americkými školami je většina soukromých. V České republice se soukromé školy specializují hlavně na ekonomické obory, které ani na veřejných školách nejsou běžně nijak zvlášť výběrové, a proto se kvalita jejich studentů jeví jako obecně slabší. Soukromé školy v současnosti primárně zaměřené na poskytování studia odmítnutým uchazečům veřejných škol reformu asi nepřežijí. Mohou se ovšem rozhodnout nabízet nové atraktivní obory, které žádné veřejné školy ještě neotevřely, nebo se naopak stát výběrovými v situaci, kdy veřejné školy výběrové nebudou. Tímto způsobem se přetransformují v instituce s dobrou pověstí. Kvalitní soukromé školy běžně nabízejí stipendia výjimečně nadaným studentům, pro které tak studium nebude znamenat zvýšenou finanční zátěž a budou mít přístup k možným výhodám dobrých soukromých škol, jako je například osobnější přístup a práce v menším kolektivu. Takto mezi těmi školami, které reformu ustojí, zbudou ty ambicióznější.

Školné zadluží ty, kterým rodiče nebudou moci vše platit už při studiu.

Školné v té podobě, jakou navrhuje tento dokument, nemůže být už z podstaty nijak vysoké, proto i když bude student z chudé rodiny neschopné hradit náklady školného už při studiu, nijak zásadně ho to nezadluží. Většina částky za školné by měla být splatitelná běžnými brigádami v období letních prázdnin. Naopak student dostane tu výhodu, že se stane už od počátku dospělosti z velké části finančně nezávislým na své rodině, což ho přiměje chovat se zodpovědně.

Potomci bohatých rodičů budou mít samozřejmě výhodu v tom, že jim jejich rodiče mohou náklady platit. To platí ovšem obecně, že má-li někdo silné finanční zázemí, znamená to pro něj výhody. Studentské půjčky ale dají každému možnost studovat bez ohledu na to, z jak bohaté je rodiny.

Přijetím všech uchazečů klesne kvalita českých VŠ.

České vysoké školství obecně nemá příliš dobrou pověst, v žebříčcích vysokých škol (ačkoliv je nelze považovat za zcela objektivní) se naše vysoké školy umísťují ve světové konkurenci velice nízko, například Karlova univerzita je v žebříčku vypracovaném Shanghai Jiao Tong University pro rok 2007 ve skupině škol na 203. - 304. místě. Výuka (nejen) na vysokých školách je u nás zaměřena v drtivé většině případů na memorování a minimálním prostorem pro uvažování studentů. Při tomto způsobu studia (který evidentně nikdo nechce měnit) je vcelku jedno, jestli na přednášku přijde 20, 100 nebo 400 studentů. Není tedy důvod pro to, aby se přijetím více uchazečů nějak změnila kvalita výuky oproti současnosti.

Pokud jde o přístup k materiálnímu zázemí (výpočetní technika atd.), za každého studenta dostává škola určitou částku od státu (a po reformě i ze školného). Pokud přijme více studentů, dostane i více peněz. Z těchto peněz by neměl být problém zaplatit zvýšené materiální potřeby, případně rozšíření kapacit místností, ve kterých probíhá výuka.

Jestliže se někdo obává o zhoršení pracovní atmosféry na školách, na které bude v případě úplné liberalizace studijních míst přijímána i určitá část studentů, kteří se na obor či samotné vysokoškolské studium nehodí, stačí připomenout, že takto to již dnes běžně funguje na mnohých oborech, převážně technicky zaměřených. Ti, kteří se studiu nebudou věnovat nebo ho nebudou zvládat, buď sami odejdou, nebo budou vyhozeni. Pokud nedojde k úplné liberalizaci studijních míst, ale k použití *stropu výběrovosti*, nelze u studentů vybíraných v poměru 3:1 mluvit o jejich nevhodnosti pro studium a lidské prostředí na oboru by se nemělo měnit vůbec nijak.

Všichni budou studovat filozofii a kdo potom půjde na strojírenství?

Rozhodně se nestane, že by se všichni vrhli na studium abstraktních a pro budoucí zaměstnání většinou hůře využitelných oborů (jako je filozofie nebo matematika). I některé v současnosti nesmírně žádané obory jako psychologie mohou ztratit svou atraktivitu, bude-li je studovat velká část populačního ročníku, čímž se omezí možnost získání zaměstnání v těchto oblastech a možná se i rozšíří povědomí o tom, že jejich studium zase tak zajímavé být nemusí (místo „pohledu do duše“ v případě psychologie náročné memorování jmen a tezí).

Technicky zaměřené fakulty liberalizací studijních míst získají. Bude se na ně hlásit méně pro studium zjevně nevhodných uchazečů a tím se zlepší studijní prostředí. Počet absolventů nebude výrazně nižší, neboť na technické obory se budou hlásit jen lidé s opravdovým zájmem, u kterých je vyšší pravděpodobnost, že studium dokončí. Budou-li si uchazeči moci svobodně zvolit svůj obor, nebude už také motivace ke studiu třeba strojírenských oborů vyložena negativně, jako například strašení: „Učte se matematiku, nemyslete si, že se všichni dostanete na filozofickou fakultu!“ od některých učitelů na gymnáziích. Technické obory ztratí pověst studia pro hloupé a jinam odmítnuté. Jestliže by hrozil nedostatek absolventů určitých technických oborů, je to na aktivitě firem nabízejících v oborech zaměstnání, aby zvýšily jejich atraktivitu. Mohou například studenty

finančně podporovat nebo jim nabízet praxi, což už se dnes omezeně děje.

Na druhou stranu, v budoucnosti v souvislosti s růstem životní úrovně i Českou republiku čeká přesouvání výroby do zemí s levnější pracovní silou. Už teď jsou zahraniční investice do průmyslové výroby v ČR obvykle závislé na štědrých pobídkách ze strany státu, jejichž výše je taková, že je někdy sporná jejich výhodnost (továrna Hyundai). Současný objem průmyslové výroby bude brzy v naší zemi neudržitelný a tím se i sníží poptávka po technicky vzdělaných jedincích.